

bejegyzését választotta („eladó nőt keresünk”). Hiánypótló dolgozat, hiszen ez a terület viszonylag alulreprezentált, annak ellenére, hogy a nyelvi tájkép Magyarország határain túl a nyelvészet egyik legnépszerűbb kutatási területe lett. A témafelvezetést követően bebizonyosodik, hogy valóban nem régi tudományterületről beszélünk. A szerzők tehát tisztázzák a szakterminológiát és bemutatják a nyelvi tájkép színtézódését az iskolai közegben, végül a lehetséges vizsgálati módszerekkel és technikákkal ismerkedhet meg az olvasó.

Lőrincz Julianna dolgozata (*Petőfi Sándor lant és kard motívumai ismétléses alakzatokban*) a Petőfi költői és prózai szövegeiben ismétlődő motívumokat vizsgálja, előbb a konvencionálisakat, majd a címbe foglalt kettőt.

A kötetzáró közleményben (*A Körmendikódex helyesírásáról*) Vörös Ottó középmagyar korban keletkezett Körmendikódex néhány helyesírási vonatkozását ismerteti.

A kötetben olvasható tanulmányok mindegyike érdekes, értékes, informatív, kifejezetten alkalmas tehát arra, hogy további vizsgálatok, kutatások kiindulópontja legyen. Szabó András életműve előtt méltóképpen tisztelegtek a Selye János Egyetem oktatói és doktoranduszai, s hozzájuk csatlakoztak néhányan a szlovákiai magyar tudományosság jeles személyei közül, a pozsonyi, nyitrai és az eperjesi egyetem jelenlegi oktatói is.

Jezsó Emil

Galeotto Marzio: De doctrina promiscua. Critical edition with Introduction and Notes by Enikő Békés. Firenze, SISMEL, Edizioni del Galluzzo, 2024, 322 p. /Micrologus Library, 119./

Galeotto Marzio szélesebb körben elsősorban a *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis Matthiae regis (Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv, ford. Kardos Tibor, 1977)* című Mátyás-dicsőítő anekdotafüzérről ismert, noha számos

tudományos művet is írt, és latin költészetének is vannak viszonylag jelentékeny megnyilvánulásai. Galeotto Marzio tudományos tevékenységének megítélése kezdettől meglehetősen ellentmondásos volt. Ma a padovai Pietro d’Abanóhoz köthető averroista, arisztotelianus hagyomány ápolójaként és folytatójaként tartjuk számon. A tudományos narratívák kultúrtörténeti megítéléseinek modern változásai nagyban elősegítették az eszmetörténeti beágyazás sikerét, de az sem mellékes, hogy az asztrológiai, illetve az asztrológiához köthető orvostörténeti kutatások kiszabadultak abból az egyirányú tudományos narratívából, melyet a folytonosan progresszív, uralkodó tudományos paradigmához való gyakorlatias viszony határozott meg. Ahhoz, hogy az asztrológia vagy fiziognómia komoly, kultúrtörténeti helyének és szerepének árnyaltabb aspektusait is lássuk, hogy ezeket a megismerési és gondolkodási formákat egyáltalán azonosítani tudjuk más terepeken is, például a történetírásban, a képzőművészeti ábrázolásokon, de akár a költői képekben és metaforarendszerekben is, nagy szerepet játszott az a kulturális gyakorlatokra fókuszáló fordulat, melynek kimagasló eredménye Békés Enikő *Asztrológia, orvoslás és fiziognómia Galeotto Marzio műveiben* című monográfiája (Budapest, Balassi, 2014).

Békés Enikő szövegkiadása, Galeotto *De doctrina promiscua* (magyar fordítása körülbelül Vegyes tudományokról vagy Tudományos egyveleg lehetne) művének kritikai szövege nemzetközi jelentőségű esemény, hiszen ez a mű első, a szöveghagyományt a legalaposabban feltérképező, emendált, teljes, alapvető jelentőségű kiadása. Az asztrálorvoslási értekezésnek két kézírata van: az egyik a firenzei kézirat, a másik (mely a firenzei alapján készült) a vatikáni. Fontos forrás még L. Torrentinus 1548-as kiadása, mely a Medici-könyvtárban található kézirat korrekcióján alapszik. A szövegkiadástörténetben fontos szerepet játszik Mario Frezza is, aki viszont nem ismerte a vatikáni kéziratot, és a műből csak részleteket publikált. Békés Enikő kitűnő latin szövege nyilvánvaló alapja lesz mind a

további tudományos kutatásnak, mind a potenciális fordításoknak. A magyar változatot nyilvánvalóan maga a szövegkiadó tudná a legjobban elkészíteni.

Galeotto Marzio az asztrológiai orvoslás híve volt, munkáját 1490 körül írta meg és Lorenzo Medicinek ajánlotta. Janus Pannoniust Ferrarában ismerte meg, s így jutott el Magyarországra is, ahol elnyerte Vitéz János, illetve a király szimpátiáját és támogatását. A sikertelen Mátyás-ellenes összeesküvés az ő későbbi magyarországi érvényesülését is megakadályozta. Vitéz Jánossal együtt dolgoztak Manilius *Astronomica* című, csillagászzattal és csillagjóslással foglalkozó latin eposzának kiadásán, amit a jeles didaktikus eposz vatikáni kéziratán található megjegyzés tanúsít. A társemendátor Vitéznek ajánlotta *De homine* (Az emberről) című értekezését is, mely főként az orvoslás kérdéseivel foglalkozik. Galeotto Marzio *De incognitis vulgo* (A közönségesen ismeretlen dolgokról) című műve szerzőjét eretnekgyanúba keverte, ami alapvetően gátolta meg Galeotto Marzio későbbi tudományos érvényesülésének lehetőségét.

Galeotto Marzio orvostudományi (helyesebb szó lenne talán az orvoslási) ismereteit Padovában szerezte, ami egyben egy tudományos paradigma adaptálását is jelentette. Műve a leginkább Pietro d'Abano *Conciliator differentiarum philosophorum et praecipue medicorum* és *Lucidator* című műveivel mutat rokonságot, akárcsak Michele Savonarola hasonló jellegű műveiben is továbbgondolódik ez a hagyomány. Békés Enikő monográfiája és az előző is remekül igazítja el olvasóját ebben a tudománytörténeti kontinuumban, és éles szemmel veszi észre és tárja fel mind a hasonlóságokat, mind az egyedi vonásokat. Galeotto Marzio írástechnikája nem mindennapi: különös kuriózumok vegyülnek tudományos vagy annak vélt megállapításokkal, élénk szakmai viták kellős közepére csöppenünk, bizarr érvelések kavalkádja ejt bennünket zavarba, és a szövegszerkezetet uraló mellérendelés a legkevésbé sem sejteti, hogy maga a traktátus

lényegében hová is tart. A mellékproblémák fürtjei rátelepszene a fő témára, mely csak nagyon tágan határozható meg. E meghatározás alighanem annyi lehetne, hogy az asztrológia és az asztronómia, az égi testek mozgása, illetve a testnedvek, valamint a fémek speciális együttállásaikkal, interakcióikkal alapvetően befolyásolják a gyógyulást, a gyógyítást, magát a teljes orvoslási folyamatot.

Itt jegyzem meg, hogy Antonio Bonfini *Beszélgetés a szüzességről és a házaselet tisztaságáról* című dialógusában Galeotto Marziót hedonista élvhajhászként, a gyönyörök nagymestereként és az antik irodalom szabadosabb szövegeinek specialistájaként mutatja be, aki sem a szüzességet, sem a házaselet tisztaságát nem tartotta különösebb erénynek, nemhogy hierarchiát állítson fel köztük, ahogy azt Beatrix királyné várja. A szexualitás modern problémáival a *De doctrina promiscua* is foglalkozik. A 19. fejezetben (melyet például a régi nyomtatott kiadások rendre mellőztek) olyan merész kérdésekkel is foglalkozik, mint például a túl gyakori, mértéktelen közösülés káros hatásai. Külön tárgyalja viszont a férfiak közötti közösülést, melyet az objektív szakmai vizsgálat ürügyén valamelyest elszigetelve a kultúrtörténeti, teológiai terhektől és megbélyegzésektől (Szodoma és Gomorra, zsidó és mohamedán hagyomány), pusztán orvosi alapon, kevésbé károsnak ítélt. Gazdag érvrendszere Platón nézeteitől a hadseregben megnyilvánuló homoszexualitás védelméig terjed, noha ez az érvrendszer is kultúrtörténetileg kötött marad és a téma számos variánsában végül is feloldódik.

A tudományos és áltudományos témák tárháza szinte kifogyhatatlan: fejtegetést olvashatunk például a pun nyelv kiválóságáról, a bürök hatásáról, Szókratész öngyilkosságáról, a (pl. Cerberus nyálával fertőző) mérgekről, a nedvek, a bolygók és a fémek viszonyáról, arról, hogy a tevépárducot miért nevezték el zsiráfnak, hogy mit jelent a boldogság a bölcselők és a közönséges halandók számára, hogy mi az igazság a holdfázisokról, a Nap méretéről. Szóba kerül egy Claudianus-epig-

ramma értelmezése, a kártyajáték, a csillagképek szerepe a sorsalakításban, Cippus és Actaeon szarvainak mitológiai története vagy Phaeton bukásának következményei. Galeotto Marzio szövege kifogyhatatlan tárháza a kuriózumoknak, az összegyűjtött polémiáknak és fogas kérdéseknek. E tekintetben kissé hasonlít Aulus Gellius *Attikai éjszakák* című olvasónaplószerű kivonatgyűjteményéhez vagy Plutarkhosz *Moraliájának* egyes szövegtípusaihoz is. Nem tekinthetjük ugyanakkor csak afféle bizarr szövegturnkálónak: sokkal inkább egyfajta archívumnak hat, mely a kulturális emlékezet mozgásait és a reneszánsz-humanista tudományos beszédmód folyamatosan párbeszédet provokáló attitűdjét egyaránt leképezi.

Csehy Zoltán

Baka L. Patrik: Múlthasadás. Bevezetés a magyar alternatív történelmi regény olvasásába. Dunaszerdahely, NAP Kiadó, 2024, 236 p.

„az utak, amelyeken nem mentünk végig, mily szerteágazóak”

„a múlt, amit sokan oly magától értetődőnek tekintenek, valójában mégis csak egy hajszálon múltott”

Baka L. Patrik *Múlthasadás* című monográfiája tudományos igényű bevezetés a spekulatív fikció (SF) területéhez tartozó magyar alternatív történelmi regény olvasásába. Hiánypótló munka, ugyanis az irányzatról mind ez ideig nem született magyar nyelvű kötet, habár a zsánerbe tartozó művek, regények számosak, népszerűek, recepciójuk dokumentált, és igencsak magas színvonalat képviselnek. A *Múlthasadás* célkitűzése szerint objektív, leíró és orientációs jellegű műfajspecifikus szempontrendszert kíván biztosítani a vonatkozó alkotások befogadásához.

A kötet két nagy részből, blokkból és összesen hat fejezetből áll. Az első terjedel-

mes szerkezeti egység az alternatív történelem műfajáról általánosságban értekezik. Annak meghatározását szerteágazó, gazdag és releváns nemzetközi diskurzusba ágyazza, miközben integratív megközelítésmódot alkalmaz. Az alternatív történelem, illetve történetírás, az allohistorizmus, a kontrafaktumok és az uchróniák, valamint a paratörténelmek, -történetek kifejezést közel azonos jelentéstartalommal felruházva egymás szinonimáiként használja.

A zsáner tekintetében a történelmi divergencia-, illetve neuralgikus, avagy nexus pontoknak biztosít központi jelentőséget. Ezek az egyénre és a kultúrára gyakorolt hatásukat tekintve traumatikusnak minősülő elágazási pontok múlthasadásként jelennek meg az alkotásokban, és az azt követő történelmi események sorában eltérő változatokat eredményeznek, vagyis különböző narratív válaszokat adnak arra a kérdésre, hogy mi lett volna, ha...? Ennek megfelelően az allohistorizmusban, miként a spekulatív fikcióban általában is, a szűkebb értelemben vett esztétikai kvalitások, például a nyelvi megformáltság mellett, esetenként ahelyett a világépítés (mikéntje) bír relevanciával. Ez zsánerspecifikus jellegzetesség, amit a reflektálatlan olvasás, az interpretáció, valamint az elfogulatlanságra törekvő értékelés, kritika sem hagyhat figyelmen kívül.

Baka L. Patrik a múlthasadások körét vizsgálva megkülönbözteti egymástól a divergencia- és a neuralgikus pontokat. Előbbiek történelmi szempontból nem szükségképpen jelentősek, hatásaik azonban a dominóeffektusnak és a káoszelméletnek megfelelően akkumulálódnak, ily módon tesznek szert elsőprő erőre. Utóbbiak önmagukban is sorsfordító események. A nexus pontok, vagyis az elágazások azonban nemcsak relevancia tekintetében osztályozhatók, léteznek ugyanis politikai, technológiai, valamint környezeti jellegűek. Ezek a múlthasadás-típusok természetesen kontaminálódhatnak is, hatásmechanizmusaik révén különböző, egymást követő formákat ölthetnek.